

УДК 343.9 (477)

Л. Т. Головійчук, аспірант Академії
митної служби України

ЗВ'ЯЗОК МИТНИХ ЗЛОЧИНІВ ІЗ ВІДМИВАННЯМ “БРУДНИХ” ГРОШЕЙ ТА ІНШИМИ ЕКОНОМІЧНИМИ ЗЛОЧИНАМИ

Автор аналізує види митних злочинів, пов'язаних з учиненням легалізації (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, основні їх способи.

Автор анализирует виды таможенных преступлений, связанных с легализацией (отмыванием) доходов, полученных преступным путем, основные их способы.

An author analyses the types of the custom crimes, related to the feasibility of legalization (washing) of the profits got a criminal way, their basic methods.

Ключові слова. Митний злочин, легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, способи вчинення відмивання.

Вступ. Митні злочини – одна з проблем сучасного українського суспільства. Для митних органів, як однієї з ланок правоохоронної системи, це не виняток. Питання попередження та зменшення кількості злочинів, учинюваних проти встановленого порядку переміщення товарів через митні кордони України – одне із завдань, що постає в останні роки перед митними органами держави. Це пов'язано з тим, що економічна злочинність, до якої належать і митні злочини, завдає невідримної шкоди авторитету України як держави, а також її фізичним і юридичним особам, які здійснюють господарську та підприємницьку діяльність.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у визначенні митних злочинів, пов'язаних із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Проблеми кримінологічної характеристики та кримінальної відповідальності за злочини у сфері економічної діяльності розглядалися в працях вітчизняних та іноземних авторів. Ці проблеми – малодосліджена тема. У юридичній літературі вони розглядалися під час досліджень загальних проблем боротьби з економічною злочинністю, злочинністю у сфері зовнішньоекономічної діяльності, з організованою злочинністю, а також у ряді досліджень кримінально-правового й криміналістичного плану та дещо менше – у кримінологічному аспекті. Зокрема, ці проблеми досліджували І. С. Вікторов, С. Е. Віцин, Б. В. Волженкін, Е. Ф. Галанжин, Ю. П. Гарамасев, А. А. Герцензон, Н. С. Гільмутдінова, В. Грязнов, А. І. Долгова, С. В. Дьяков, М. Єгоршин, С. Ю. Іванова, І. І. Карпець, Ю. Г. Кисловський, В. В. Коваленко, В. М. Колдаєв, В. В. Колесников, Н. Ф. Кузнецова, Б. В. Лунєєв, Ю. М. Ляпунов, Є. І. Макаренко, С. В. Максимов, Г. М. Мінковський, Г. К. Мішин, А. М. Нікітін, Ю. В. Опалінський, А. А. Парамонов, К. В. Привалов, Г. Х. Пашасев, Е. П. Побегайло, Б. М. Угаров, А. В. Чубаров, А. І. Чучаєв, О. М. Яковлев, П. С. Яні.

Однак нині багато питань, що мають важливе значення для практики запобігання митним злочинам та іншим, пов'язаним із ними злочинам, не мають достатнього розгляду. Питання підвищення ефективності запобігання зазначеним злочинам не отримали належної уваги у вітчизняній кримінології. Тому й виникла потреба у проведенні саме такого дослідження.

© Л. Т. Головійчук, 2012

Результати дослідження. Проведене нами дослідження показало, що існує найтісніший зв'язок багатьох митних злочинів між собою, податковими й іншими злочинами, а також із відмиванням “брудних” грошей. Зв'язок контрабанди з ухиленням від сплати митних платежів відзначили ще на початку ХХ ст. в англійському законодавстві, де контрабандою визнавалося порушення законів країни про доходи шляхом увезення й вивезення заборонених товарів або несплати мита за товари, що підлягають обкладанню митом [1].

Остаточна мета більшості організованих злочинних угруповань, у тому числі й міжнародних, що займаються контрабандними експортом та імпортом товарів через митний кордон України, – ухилення від сплати митних платежів і зборів, а також податків, стягнення яких покладено на митні органи країни, і тих, збиранням яких займаються податкові органи. Контрабандне, тобто крім митного контролю, обманне використання документів або засобів ідентифікації, переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України передбачає (крім ухилення від сплати митних платежів і зборів) приховування легальними й нелегальними учасниками зовнішньоекономічної діяльності від оподаткування свого товарообігу або його обсягів і вартості.

Митні злочини пов'язані зі зловживаннями в різних сферах господарювання: у приведенні кредитно-фінансових операцій, у сфері промислового виробництва, сільськогосподарської діяльності, надання послуг тощо. Тісний зв'язок митних злочинів спостерігається зі злочинами в банківській сфері. Слід зазначити, що частина найнебезпечніших митних злочинів, як підтверджує наше дослідження, не може не супроводжуватися різними порушеннями правових норм з боку банкірів, зловживаннями, здійснюваними в системі банківсько-митного валютного контролю (наприклад, банки надсилають митницям інформацію про розміщення рахунків валютних коштів в уповноважених банках, а насправді такі кошти не надходять).

Особливо тісний зв'язок спостерігається між контрабандою валюти й відмиванням “брудних” коштів (як правило, грошей в іноземній валюті). Під час учинення цих злочинів використовуються ті самі способи, маршрути руху валюти часто ті самі злочинні групи ведуть такий “бізнес”, використовують одних і тих же кур'єрів, контрабандні вкладення у схованки, змішують наркотики й валюту з вантажами, що перевозяться цілком законно.

Для відмивання найчастіше використовується зовнішня торгівля, а це означає, що переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон тягне за собою вчинення митних злочинів. Контрабандою валюти дії бажаючих незаконно залишити за кордоном гроші, що мають вітчизняне джерело походження, не вичерпуються – ця мета може бути досягнута контрабандою будь-якого товару з України, скажімо, паливно-мастильних матеріалів, газу, лісу, мінеральних добрив, зброї, культурних цінностей тощо, причому гроші від їх реалізації надходять на рахунки в іноземних банках. Незаконне вивезення валюти пов'язано з такими митними злочинами, як контрабандне ввезення в Україну наркотиків, продовольства, промислових товарів та інших предметів, транзит наркотиків через Україну та країни колишнього СРСР, а також ухилення від сплати митних платежів. Справа в тому, що саме ці злочини дають максимальний прибуток, і гроші, які у разі залишення в Україні можуть бути виявлені правоохоронними й податковими органами. Тому злочинці змушені переказувати їх за кордон, щоб вільно ними користуватися.

Історично виникнення проблеми боротьби з відмиванням брудних грошей насамперед пов'язано з контрабандою наркотиків, що займає центральне місце в незаконному обігу наркотиків: із країн-виробників вони повинні бути переправлені до країн-споживачів. Як свідчить практика діяльності Інтерполу, Європолу та МВС України, наша країна є транзитною територією, через яку з азійських країн до європейських переказується велика частина

наркотичних засобів і сировини для вироблення наркотичних речовин. При цьому, на думку опитаних нами працівників митниці, близько 25–30 % сировини для вироблення наркотичних речовин, яку перевозять транзитом, залишається в Україні. Так, Конвенція ООН про боротьбу з незаконним переміщенням наркотичних засобів і психотропних препаратів 1988 р. уперше постановила, що відмивання грошей, отриманих від їх продажу, розглядається як злочин.

Названі вище злочини в методах їх учинення дуже далекі від примітивізму, притаманного радянському періоду (1978–1991 рр.), і в їх учиненні сучасні виконавці перейняли весь “передовий досвід” Заходу. Всі ці обставини роблять проблему виявлення митних злочинів украй складною, особливо за відсутності досвіду боротьби з економічними злочинами в умовах такого “вільного ринку”, яким є український. Певною мірою, саме цим пояснюється досить низька ефективність роботи митних органів з виявлення митних злочинів, слабкі результати прокурорського нагляду за виконанням законодавства в митній сфері, робота слідчих органів з дріб’язком замість справ про великомасштабні контрабандні операції, високі показники припинення розслідування й припинення кримінальних справ у справах про контрабанду та інші митні злочини.

Тут напрошується один висновок – необхідна ретельна підготовка працівників правоохоронних та митних органів, максимальна консолідація їхньої діяльності в запобіганні та виявленні перелічених вище видів злочинної діяльності. Слід зазначити, що навіть найефективніші зусилля правоохоронних органів недостатньо, щоб забезпечити законність у митній сфері: це завдання загальнодержавного масштабу. Тим більше, що останніми роками кримінальний світ консолідується, утворюються транснаціональні злочинні організації, які успішно “працюють” на територіях держав, що мають спільні кордони (України, Росії й Білорусі, України й Молдови, Туреччини та ін.). Розглянута проблема прямо пов’язана із забезпеченням економічної безпеки та економічною політикою країни. Тенденції вивезення капіталу за кордон такі, що якщо їм не дати відсіч, можливі непередбачені наслідки для суспільства.

Цілком очевидно, що потрібно використовувати всі можливості для боротьби з митною злочинністю, “розмотувати клубок” злочинів, починаючи з викрадення на підприємствах і далі: контрабанда – відмивання “брудних” грошей. Можна робити це й у зворотній послідовності.

Пріоритет може бути відданий такому способу, як позбавлення злочинних організацій фінансової бази, що, зрештою, “перекриває кисень” їм. Основна ідея полягає в тому, щоб зробити акцент не стільки на пошуку й арешті самих злочинців, скільки на взятті під контроль незаконних фінансових потоків з подальшою їх конфіскацією.

Це положення надзвичайно важливе для формулювання пріоритетних напрямків контролю, прокурорського нагляду за дотриманням законів у сфері економічної діяльності та в митній сфері зокрема. У цьому зв’язку не можна не відзначити, що досить сумнівна правильність підходу вітчизняного законодавця до визначення видів покарання за контрабанду (ч. 1 ст. 201 КК України). У санкції даної статті передбачено конфіскацію предметів контрабанди, але не передбачено штрафних санкцій за вчинення даного злочину. Законодавець, на наш погляд, замість позбавлення волі, що на цей час є неефективним засобом покарання за злочини у сфері економіки, мав би передбачити дієвіший вид покарання (майнового характеру). Хоча, наприклад, у Росії, з якою Україна має найбільший за обсягом товарообмін, конфіскації предметів контрабанди не передбачено [2, 30]. Зрозуміло, що залишення недоторканими предметів контрабанди, як і доходів злочинного світу, тягне незаконне збагачення, використання цих грошей для подальшого вчинення аналогічних злочинів та інших злочинів у сфері економічної діяльності, в тому числі й для створення оптимальних умов

для злочинної діяльності: підкупу чиновників, від яких залежить одержання квот на ввезення – вивезення товарів, та видача ліцензій для митників, прикордонників, працівників транспортних органів тощо; технічне оснащення злочинної групи; застосування найбільш дорогих і витончених способів приховування контрабанди від митного контролю (замовлення спеціальних транспортних засобів з уже вмонтованими в підлогу, стіни й інші місця схованками, подвійним дном тощо, використання останніх технічних досягнень для суперпідробки документів), розширення масштабів придбання товарів для контрабанди (у тому числі наркотиків); упровадження злочинців у політичні партії та блоки, підкуп політиків для лобіювання інтересів злочинних груп (як бачимо, не випадково стільки років у нашій країні гальмувалося прийняття, скажімо, антиофшорного законодавства за всієї очевидної необхідності).

Разом із тим у розв'язанні проблеми запобігання митним злочинам через боротьбу з відмиванням “брудних” грошей має свої складності. Відмивання “брудних” грошей – унікальний злочин: подібно контрабанді наркотиків, нелегальному приховуванню токсичних відходів або ухиленню від сплати митних зборів та платежів, він містить декілька злочинних проявів, причому кожен окремо не утворює злочину, але разом вони є злочином, учиненим з метою приховування злочинної діяльності, в результаті якої з'являються “брудні” гроші, та забезпечення легального користування цими грошима.

У даному зв'язку притягнення до кримінальної відповідальності за відмивання брудних грошей припускає встановлення всіх ознак об'єктивного боку, що досить складно для правоохоронних органів. Деякі з них спільні для відмивання коштів і митних злочинів. Так, приховування або маскування джерел походження коштів, які злочинці намагаються легалізувати, має спільні ознаки з приховуванням коштів, які перевозяться через кордони України (під час їх увезення чи вивезення).

Складність виявлення митних злочинів та відмивання “брудних” грошей пов'язана з низкою обставин. Одна з них – можливість законного вивезення капіталу за межі України і використання її криміналітетом: незаконне вивезення під видом законного, що складно розмежувати.

Законне вивезення капіталу за кордон здійснюється такими шляхами:

- 1) за допомогою дозволів і ліцензій, що видаються Нацбанком України та Міністерством фінансів українським юридичним і фізичним особам;
- 2) відкриття рахунків резидентів за кордоном за дозволами Нацбанку;
- 3) надання кредитів нерезидентам.

За виданими Нацбанком України дозволами і ліцензіями на здійснення операцій, пов'язаних з рухом капіталу в 1991–1996 рр., вивезення валюти становило близько 8,2 млрд дол. США. Дозволи видано в основному на прямі й портфельні інвестиції (3,3 млрд), відстрочення платежу під час експорту й попередньої оплати імпорту (2,4 млрд). На рахунки за кордоном, відкриті з дозволу Нацбанку в 1992 р., українські підприємства нарахували близько 35 млрд дол. Однак якщо врахувати, що до 1995 р. не було системи митно-банківського контролю за експортними й імпортними операціями, ця цифра, за оцінками експертів, становить не менше 100 млрд дол.

Крім того, за 1994–1996 рр. на підставі дозволів, виданих уповноваженими органами міністерства економіки і підтверджених банками, ненадходження валютного виторгу становило близько 12 млрд дол. США. За 1994–1996 рр. було надано (за даними платіжного балансу України за відповідні роки) всіх форм кредитів з урахуванням відстрочки їхнього погашення на майже 34 млрд.

Таким чином, розглянуте вивезення капіталу за названий період становило близько 7 млрд дол. США, а з урахуванням відсутності митно-банківського контролю – 165 млрд.

Незаконне вивезення капіталу за кордон здійснюється такими основними способами:
– не повернення валютного виторгу від експорту товарів, неотоварений імпорт;
– бартер у частині нееквівалентного обміну;
– експорт–імпорт через країни СНД з переоформленням на країни далекого зарубіжжя;
– платежі за контрактами на надання посередницьких, маркетингових та інших послуг.

Нематеріальний характер об'єктів договору не дозволяє провести належний контроль за переміщенням коштів на їхню оплату.

Висновки. Отже, на підставі вищевикладеного можна дійти певних висновків: ефективність запобігання злочинам, учинюваним в економічній сфері, а саме митним злочинам, на наш погляд, потребує належної уваги з боку науковців; запобігання зазначеним злочинам має ґрунтуватися на їх усебічному й детальному дослідженні; учинення митних злочинів, як правило, поєднано з учиненням інших злочинів; одним із найпоширеніших злочинів, вчинюваних сукупно з митними злочинами (переважно, контрабандою), є легалізація (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом. Розкрити всі особливості зазначених злочинів можна лише після детального вивчення кримінологічної характеристики, специфічних способів та механізму дії особи злочинця.

Література

1. Звіти Департаменту боротьби з контрабандою, аналізу ризиків та протидії корупції за 2007–2011 рр.
2. Малькевич В. Капкан на “грязные” деньги / В. Малькевич // Экономическая жизнь. – 1999. – № 2. – С. 28–34.

